BODHAYANA'S

BHAGAVADAJJUKAM

Edited By
VETURI PRABHAKARA SASTRI

MANIMANJARI PUBLICATIONS
VETURI PRABHAKARA SASTRI MEMORIAL TRUST
HYDERABAD

BHAGAVADAJJUKAM
Manimanjari Publication

Second Edition - January 1986
Copies 500

Price Rs 15/—
For members Rs. 8/—

For copies and particulars
Veturi Prabhakara Sastri Memorial Trust
2-2-18/15/D/1. Bagh Amberpet
Hyderabad-500 013

Printed at :
R. K. Printers
9-7I, Dwarakapuram
Dilsukhnagar
Hyderabad

PUBLISHER'S NOTE

'Veturi Prabhakara Sastri Memorial Trust', registered in 1982, is endeavouring to collect and publish the complete works of Sastriji by 1988 which incidentally happens to be his birth centenary year. As part of our publication scheme we have now the pleasure of presenting this Sanskrit Prahasana which was hitherto published (1925) with an elaborate and revealing introduction by Sri Sastri in Sanskrit.

Sastriji's Telugu Translation of this Prahasana first appeared in print in 1924, one year prior to the publication of this original text in Sanskrit by him.

We have recently reprinted NEETI DWISHASHTIKA (ARYA) edited by Sri Sastri in Nagari characters. Similarly this work is also reprinted in Nagari lipi with a mind to popularise Nagari Script in the South and to bring home to the lovers of Sanskrit Literature in the North, the pioneering contribution of Sastriji to the cause of Sanskrit studies in India.

We are grateful to Prof. P. S Ramachandrudu for his collaboration in the activities of the Trust. Our thanks are due to Sri K. S. R. Anjaneyulu, lecturer S.V.V,V.S. college for his personal attention while this book was in press.

20th January 1986
Hyderabad

Dr. VETURI ANANDAMURTI
(Trustee-V. P. S. M. Trust)

FOREWORD

Prahasana is one of the ten main varieties of the Sanskrit drama. Hasyarasa is given importance in this type of drama. The story, being the invention of the poet's imagination, should be that of the people of low status. A sage or a Sannyasin or a Brahmana or any such person should be the hero, when it is called Suddha-prahasana.

"भवेत् प्रहसनम् वृत्तम् निन्द्यानाम् कविकल्पितम् ।
......अङ्गी हास्यरसस्तत्र" ।
"तपस्वी - भगवद्विप्र - तपस्विष्वत्र नायकः"
(साहित्यदर्पण VI 264-66)

The Prahasana where two more Nayakas are introduced is called 'Sankirna'.

Bhagavadajjukam, one of the earliest Prahasanas in Sanskrit, was, for the first time, brought to light by Sri Veturi-Prabhakara Sastri, first through his fine translation into Telugu in 1924 and then by getting it published in Devanagari script (Vavilla Press) in 1925. There is no mention of the author's name any where in the original Sanskrit Text, though one of the commentators on this, states that this was written by Bodhayana. There ts difficulty in identifying this Bodhayana. There was one Bodhayana who wrote a commentary (Vrtti) on Brahmasutras, which was used by Srimadramanuja as the basis for his interpretation of the Brahmasutras. Our author who seems to be a devotee

of Siva, as can be seen from the introductory verse of the play, cannot be identified with this Bodhayana who was probably a staunch devotee of Vishnu. Neither is it possible, as was rightly pointed out by Sri Sastri, to identify him with another Bodhayana the author of Kalpasutra, because our author seems to be the follower of gnanamarga where as the author of Kalpasutra, was probably the follower of Karmamarga. Therefore this Bodhayana must be a different person, praised by some later writers as a great poet, in the line of Bilhana and Murari.

"यैर्बोधायन सूक्ति पुष्प कलिकाः कर्णावतंसीकृताः
येषां बिल्हण सूक्ति मौक्तिक सराः कण्ठानलंकुर्वते ।
माधुर्यैकभुवाम् मुरारिवचसामास्वादि यैस्स्वादिमा
सन्तुष्यन्तु त एव नूतनसुधावेणीषु वाणीषु नः ।"
(रघुवीरचरितनाटकं by सुकुमारकवि.)

Date of the play :- This Prahasana was mentioned by king Mahendra Vikramavarman of the Pallava dynasty, at the biginning of the 7th century, in the Mamandur stone inscription along with his own Prahasana, Mattavilasa. On the strength of a quotation in this play from Tattvasamasa, one of the oldest works on Sankhya philosophy ("शाण्डिल्य :- सुणादु भअवो "अष्टौ प्रकृतयः, षोडश विकाराः, आत्मा पञ्च वायवः, त्रैगुण्यं मनः संचरः प्रति-संचारश्चेति"), and a classification of dramas in ancient mode ("सूत्रधारः- .... नाटकप्रकरणोद्भवासु वारेहामृगडिमसम-वकारव्यायोगभाणसल्लापवीथ्युत्सृष्टिकाङ्कप्रहसनादिषु नाट्यरसेषु हास्यमेव प्रधानमिति पश्यामि",) Krishnamacharya feels that "the work must have belonged to about the beginning of

the I st century A. D. ("History of classical Sanskrit Literature P. 570.)

Like the Mattavilasa Prahasana, this Prahasana also is full of humour with interesting remarks of satirical nature, and it is written with the main intention of ridiculing the Bauddhas and Buddhism. The main characters in the play are the Parivrajaka or Sannyasin (Bhagavan), his disciple Sandilya and a young and beautiful courtesan (Ajjuka). The play opens with a discussion between the master and the pupil on Hindu Dharma. But Sandilya makes it clear in inambiguous words that his main interest was neither in following Hinduism nor Buddhism but in getting two square meals a day through begging, putting on robes which ever suit the purpose. Born as he was in the family of so called Brahmins who had neither Vidya nor Tapas but were only used to subsist on the remnants of the Pindas offered to the crows while worshipping the manes, he embraced Buddhism with the hope of getting sumptuous food through the collection of alms. But he was very much distressed by their one-meal-a-day practice and had to come back to the Hindu fold, just to act as the load-carrying-ass (Bhanda - bhara - gardabha) of the ascetic. When he is advised Adhyayana by his Guru he questions its utility. As the Guru goes on explaining the futility of the wordly pleasures and the importance of Yoga the attention of the pupil was revetted on the comely courtesan in the adjacent garden. As this unilateral discourse proceeds, the damsel suddenly falls down dead due to snake-bite. The young man is very much aggrieved.

The older one seizes the opportunity to demonstrate to his pupil the power of Yoga and transfers his soul into the dead body of the courtesan who rises up and continues the discussion on Hindu Dharma. Those present are very much surprised but their astonishment mounts when the body of the Parivrajaka, which had fallen lifeless, rises again and talks and behaves the way the courtesan did. The perplexed Sandilya remarks; "नैव भगवान्। नैव अज्जुका। अथवा भगवदज्जुकम् नामेदं संवृत्तम्" "Bhagavan is not like Bhagavan and Ajjuka is not like Ajjuka; or this has become Bhagavadajjukam." All this happened because the Yamabhata, on account of mistaken identification of the name and person, had taken away the Jiva of the courtesan and having realised the mistake returned to restore the Jiva to her body. He found that a Yogin was sporting in the body of the courtesan. As he had some urgent mission to fulfil, he infused the Jiva of the courtesan into the body of the Parivrajaka, for the time being. Thinking that the courtesan was raving mad her people brought a physician and a specialist in poison cure and both of them fail miserably in bringing her back to normal state. Thus the Poet has been able to create a highly intersting situation intensifying the humour with satirical remarks on the proficiency of the Vaidyas. Yamabhata returns again, requests the Parivrajaka to get back into his body and infuses the Jiva of the courtesan into her body. This is in brief, the story of the Prahasana.

There is a commentary on this Prahasana by Narayana of Kerala, a student of the well-known Narayanabhattatiri and it is called 'Dinmatradarsini' (Kerala and Sanskrit Literature by K. K. Raja, P. 48) It was with the help of this commentary that Sri Sastri had edited the corrupt manuscript of this Prahasana, restoring many lost lines and giving Samskruta- chaya of the Prakrit passages.

According to Narayana this is a kind of allegorical play depicting the doctrines of Yoga. He says:-

अस्मिन् नाटचरसे निसर्गगहने योगीन्द्रशिष्यावुभौ
आत्मानौ परजीवभेद कथितावन्या तथैवाज्जुका ॥
मूलाधारसमुद्गता समुषिरा नाडी सुषुम्ना परे ।
चेत्यौ चोभयपार्श्वगे समुषिरे नाड्याविडापिङ्गले"।
"अविद्या गणिकामाता मोहो रमिलको मत: ।
वैद्यौ हि कल्प-संकल्पौ कालस्तु यमपूरुष: ॥

'In this play of deep meaning Yogendra and his disciple represent Paramatman and Jivatman: Ajjuka represents Sushumna nadi while her two friends stand for Ida and Pingala-nadis. Her mother and her paramour, Ramilaka represent Avidya and Moha respectively. The two physicians represent Sankalpa (perception) and Vikalpa (doubt) while the Yamabhata stands for Time.'

Even without going into the allegorical depths of meaning one can enjoy reading or witnessing the play for its mere plot and engaging action Just as there are thousands of people today who change overnight their 'Isms' and faiths just for the advancement of their personal ambitions,- and in the words of Sri Sastri, "just as there were People who were being lured by the preachings and the Churches of the Christian Missionaries 50 years ago' (i e. 100 years ago from now)-there were people who were getting into the

fold of Buddhism just for securing some immediate personal benefits and this is one of the many literary works, written in olden days, to decry, in a subtle manner, such selfish and unholy tendencies prevalent among the people of all the strata of society.

One of the important features of the Sanskrit drama is the use of language appropriate to the concerned character. The same tradition is followed in this drama also. Excepting the Sutradhara Parivrajaka Ramilaka and the Yamabhata (who speak in Sanskrit) all the other characters, including Sandilya, who is a Brahmin by birth and the two Vaidyas, speak in Prakrit, the language of the commoner. This distinction is clearly maintained by Sri Sastri by using Sistabhasha while translating the Sanskrit passages and Vyavaharika Bhasha in translating Prakrit passages. Even in verses he maintains this distinction. The following verses may be cited by way of example:-

పరివ్రాజకుడు:—

ఎవడు ఫలముగోరి యెదియేని కర్మమూ
హించి చేయు నవహితేంద్రియుడయి
వానికొఱకు దాని ఫలము సురల్ పర
మందు దాచి యుంత్రు న్యాసమట్లు

శాండిల్యుడు:—(పద్యకము)

తల్లి తండ్రీ లేరు తమ్ములన్నలేరు
దైవానుగ్రహ ముత్తదే వొంటిగాణ్ణి!
పొట్టకూటికోస మిట్టా వస్తినిగాని
ధర్మలోభము నాకింతైనా లేదండి"

By bringing out the first edition of this play Bhagavadajju with a fine introduction, in Sanskrit, and by translating the

same into Telugu, Sri Veturi Prabhakara Sastri made a valuable contribution to both the Sanskrit and Telugu literatures.

Prof. Veturi Anandamurty the worthy son of a worthy father (Sri Veturi Prabhakara Sastri) has been doing yeoman service to Telugu and Sanskrit Literature by bringing all the works of his father to light through the valuable journal Mani-manjari and through publishing them in the form of books. I congratulate him for his tenacity anp perseverance in successfully undertaking a task which an institution only can venture to think of, and I thank him for having given me an opportunity to write this Foreword.

—DR. P. SRIRAMACHANDRUDU

॥ श्रीः ॥

॥ भगवदज्जुकम् ॥

॥ बोधायनविरचितम् ॥

चेन्नपुरि

वाविल्ल रामस्वामिशास्त्रुलु अण्ड् सन्स् इत्येतैः

प्रकटितम्

1925

★First edition Inner Title

उपोद्घातः

भगवदज्जुकनामकस्यास्य प्रहसनस्य प्रणेता कविः स्वनाम नैवावेदयति। परं त्वस्य व्याख्याता कश्चन (अयं कोऽपि केरलदेशीयः स्यात् पूर्णसरस्वती ? उत, नारायणः ?) मूलकार इव स्वनाम नावेदयन्नपि तं मूलकारं बोधायनं व्याचष्टे। यथा आदौ—

बोधायनकविरचिते भगवदज्जुकाभिहिते।
अभिनेयेऽतिगभीरे विशदानधुना करोमि ग्रन्थार्थान्॥

अन्ते,

इति प्रहसनाभिख्ये पूर्वनाट्यनिबन्धने।
हास्यग्राहिततत्त्वार्थे टीका दिक्तत्त्वदर्शिनी॥

क्वचिदेवमपि,

बोधायनकविरचितं बोधायतनं विमुक्तिशास्त्राणाम्।
प्रहसनरत्नं प्रत्नं भवतु मुदे भगवदज्जुकीयं वः॥

कोऽयं बोधायनः ?

पाणिनिवररुच्यादयो मुनयः केचन न केवलं शास्त्रकारा एव। परंतु काव्यकर्तारश्चेति निश्चीयते विमर्शकैराधुनिकैः। कवयश्च प्राचीनाः कतिचन तान् कवीनस्तुवन्। तत्तद्ग्रन्थेभ्यश्च कांश्चन श्लोकान् प्राचीनालङ्कारिकाः समुदाहरन्। तत्तद्ग्रन्थांश्च कति चनाधुनोपलभामहे वयम्। यथा वररुचिरचितमुभयाभिसारिकमधुना सम्पादितं प्रकटितं च। महर्षिबोधायनोऽप्येवं प्रहसनकर्ता भवितुमर्हति। पादताडितके श्यामिलक एवं वक्ति—

न प्राप्नुवन्ति यतयो रुदितेन मोक्षं
स्वर्गायतिं न परिहासकथा रुणद्धि।
तस्मात् प्रतीतमनसा हसितव्यमेव
वृत्तिं बुधेन खलु कौरुकुचीं विहाय॥

भगवद्रामानुजार्यैः स्वकृतब्रह्मसूत्रभाष्यस्य मूलभूततया प्रस्तुताया वृत्ते रचयिता बोधायनः, कल्पसूत्रादिकर्ता बोधायनः, इति द्वौ बौधायनौ श्रूयेते । तयोः पार्थक्यमैक्यं वा वक्तुं वयं न पारयामः । तत्र विष्णुपारम्यं प्रपत्तिप्राधान्यं च निरूपयतो भगवद्रामानुजस्य सिद्धान्तमुज्जीवयन् वृत्तिकरो बोधायनः प्रहसनस्यास्य कर्ता न भवेदिति मम निश्चयः । यदस्मिन् प्रहसने "त्वां पातु... रुद्रस्य सर्वचितः पादः" इति ग्रन्थोपक्रमः । न चास्मिन् ग्रन्थे शान्तिकपौष्टिककर्मप्राधान्यमपि प्रतिपादितम् । तदयं बोधायनः पूर्वोक्ताभ्यां महर्षिभ्यामन्य एव स्यादिति वक्तुमुचितम् । कवयः कतिचन बोधायनं कविमस्तुवन् । यथा रघुवीरचरितनाटके सुकुमारकविः—

यैर्बोधायनसूक्तिपुष्पकलिकाः कर्णावतंसीकृता
येषां बिल्हणसूक्तिमौलिकसराः कण्ठानलङ्कुर्वते ।
माधुर्यैकभुवां मुरारिवचसामस्वादि यैः स्वादिमा
सन्तुष्यन्ति त एव नूतनसुधावेणीषु वाणीषु नः ॥

ग्रन्थप्राचीनता

रेचर्लसिङ्गभूपालो रसार्णवसुधाकरे भगवदज्जुकस्यास्यास्मरत्★।

★ शुद्धं कीर्णं वैकृतं च तच्च प्रहसनं त्रिधा ।
शुद्धं श्रोत्रियशाखादेर्वेषभाषादिसयुतम् ॥
चेटचेटीजनव्याप्तं तल्लक्ष्यं तु निरूप्यताम् ।
आनन्दकोशप्रमुखं तथा भगवदज्जुकम्
कीर्णं तु सर्ववीथ्यङ्गैः सङ्कीर्णं धूर्तसङ्कुलम् ।
तस्योदाहरणं ज्ञेयं बृहत्सौभद्रकादिकम् ॥
यच्चेदं कामुकादीनां वेषभाषादिसङ्गतैः ।
षण्डतापसवृद्धाद्यैर्युतं तद्वैकृतं भवेत् ॥
कलिकेलिप्रहसनप्रमुखं तदुदाहृतम् ।

श्लोका इमे अनन्तशयनग्रन्थमालायां प्रकटिते रसार्णवसुधाकरे न दृश्यन्ते । सिंगभूपालवंश्यैर्वेङ्कटगिरिराजभिः पूर्वमान्ध्राक्षरैः मुद्रिते पुस्तके तालपत्रकोशेषु च दृश्यन्ते ।

स च सिङ्गभूपालश्चतुर्दशतम (१४) शताब्द्यामासीत् । न तत्र कश्चिद्विशेषः । यदिमं ग्रन्थं काञ्चीपुरे क्री - सप्तमशताब्द्यारम्भे महेन्द्रविक्रमवर्माख्यः पल्लवराजः मामण्डूरुशिलाशासने नाम्ना पर्यजीगणत् ।
+ तच्च शिलाशासनमधुनाऽतिशिथिलमस्पष्टंचोपलभ्यते ।

महेन्द्रविक्रमवर्मा विद्याविशारदः स्वयं मत्तविलासं नाम प्रहसनमरीरचत् । तस्मिन् शिलाशासने मत्तविलासोऽपि नाम्ना परिगणितो दृश्यते । उपलब्धं तच्च प्रहसनमनन्तशयनग्रन्थमालायां प्रकटितमधुना । महेन्द्रविक्रमवर्मणैव मत्तविलासवदिदमपि प्रहसनं प्रायो रचितं स्यादित्यूहितुमप्यस्त्यवकाशः । यतः, प्रहसनद्वये रचनासाम्यम्, बौद्धमतपरिहासश्च परिदृश्यते । तथापि व्याख्यात्रा मूलग्रन्थस्य बोधायनकर्तृकत्वोक्तिः, सुकुमारकविप्रभृतिभिः कविभिर्बोधायनस्य कविषु प्रस्तुतिश्च तमूहं बाधयतः । बोधायनो वा, महेन्दविक्रमवर्मा वा, अन्यो यः कोऽपि वा भवत्वस्य प्रहसनस्य कर्ता । स तु क्री-सप्तमशताब्द्यारम्भात् प्रागेवाऽसीदिति मामण्डूरुशासनं सम्यङ्निरूपयति ।

ग्रन्थार्थ -

प्रहसननाममात्रश्रवण एव तुच्छैर्जुगुप्सितैर्ग्राम्योक्तिभिः कलुषितं लम्बोदरप्रहसनादिकमनुस्मृत्य प्राज्ञा अस्मात् पराङ्मुखा भवेयुर्वेत्यहं बिभेमि । नैतत् प्रहसनं तथाविधम् । हास्यमस्मिन् हृदयहारि । तच्च हसायमगतमात्रहृद्यमेव न । आलोचनामृतमध्यात्मतत्त्वबोधकं च सन्माहात्मानन्दमुत्पादयदास्ते, हास्यच्छलेनाध्यात्मतत्त्वबोधने कविरिहासाधारणं चातुर्यमदर्शयत् । व्याख्याता च प्रहसनमिदं प्रत्यक्षरं योगदर्शनपरतया आन्तरार्थसहितमाचष्टे । यथा च

अस्मिन् नाटचरसे निसर्गगहने योगीन्द्रशिष्यावुभा-
वात्मनौ परजीवभेदकथितावम्बा तथैवाज्जुका ।
मूलाधारसमुद्गता नाडी सुषुम्ना परे
चेट्यौ चोभयपार्श्वगे ससुषिरे नाडयाविडापिङ्गले ॥

+ सौत् iv वाल्यूम् । तत्र "भगवदज्जुकम्" इति परिशोधकैः पठितम् । शासनशोधकशालायामधिकरणान्यतमः श्रीमान् सरस्वती रंगस्वाम्याचार्यः 'भगवदज्जुकम्' इत्येव पठितव्यमिति वक्ति—

अविद्या गणिका माता मोहो रामिलको मतः ।
वैद्यौ हि कल्पसङ्कल्पौ कालस्तु यमपूरुषः ॥

एवं प्रेक्षामयं योगं युञ्जन्नर्तकतापसः ।
प्रत्यञ्चमच्युतं सद्यः साक्षात्कृत्य सुखी भवेत् ॥

व्यङ्ग्योऽयमान्तरार्थस्तथास्ताम् । वाच्ये बाह्यार्थ एव बहवो धर्मा अत्र प्रतिपादिताः । फलाभिसन्धिरहितकर्मणामबन्धकत्वम्, अन्तरात्मकर्मात्मभेदः, भोगास्थैर्यगर्हणम्, प्रामाण्यनिरूपणम्, अध्ययनावश्यकतास्थापनम्, योगप्रशंसा, स्वधर्मजिज्ञासा, परधर्मजिहासा, इत्यादि । अन्यदपि महत् प्रयोजनमस्य प्रहसनस्य क्री- षष्ठशताब्द्याः प्राग्भारतवर्षे बौद्धमतस्य महानासीत् प्रचारः । प्रत्यक्षानुमाने एव प्रमाणतयाङ्गीकृत्य भूतदयामेव परमार्थतया प्रतिपादयद्बौद्धमतमक्लेशेन लोकानावर्जयति स्मा शब्दमपि प्रमाणमङ्गी कृत्याप्रत्यक्षानाध्यात्मिकार्थान् निरूपयतां दर्शनमतानां तदा महानुपप्लव आसीत । इतः पञ्चाशद्वत्सरेभ्यः प्राक् क्रैस्तवीयाः प्रवचनरीतयः प्रासादाश्च यथा भ्रामयन्ति स्म पामरान् तथा तदा बौद्धानां प्रवचनानि स्तूपाः सङ्घारामाश्चाभ्रामयंस्तादात्विकान् । बौद्धमतनिर्मुलनाया स्तिका नाम वैदिका बहून् ग्रन्थांस्तदारचयन् । नास्तिकानिति शब्दप्रमाणमनङ्गीकुर्वाणान् बौद्धानगर्हयंश्च । तदा प्रहसनमिदं प्रवृत्तमासीत् । अस्मिन् शाण्डिल्यो नाम शिष्यो बौद्धमते व्यामोहेन प्रविष्टो भ्रष्टः संवृत्तः । अप्रत्यक्षानर्थानियं न विश्वसिति । शब्दं प्रमाणं नाङ्गीकरोति । मृष्टं भोजनमेव चिन्तयति । भूतदयेत्यप्रयोजकमनुतापं दर्शयन् म्रियमाणां वेश्यामुपचरितुमुत्साहते । निवारयन्तमाचार्यं च निन्दति । एवमादिविधां बालिशतां प्रकटयन्तं शिष्यमतिशान्तः परिव्राजकः समबोधयत् । प्रहसनमिदं पठन् प्रयोगे वा पश्यन् जनो बौद्धमते पराङ्मुखो नूनं भवेदिति वक्तुं शक्नुमः । कविरिह बौद्धमतं तथा सम्यक् पर्यहसत् । योगदर्शनमिह परमार्थसाधकं प्रतिपादितम् । महेश्वरादयो योगाचार्या इह स्मृताः । अत्र "अष्टौ प्रकृतयः" इत्यादिकमेकं वाक्यं साङ्ख्यदर्शनगतमिति समुद्धृतम् । तदधुनोपलभ्यमानेषु साङ्ख्यदर्शनग्रन्थेषु द्रष्टुं न पारयामः । बौद्धपिटकपुस्तकेभ्यः "अदण्णादाणादो" इति च वाक्यमेकमुदाहृतम् । तदधुनाऽपि बौद्धैः प्रत्यहं पठ्यमानमस्तीति श्रूयते । अपि च "रोमाञ्चो

मुखशोषश्च" इति श्लोक एकोऽत्रोदाहृतः। तं च चरकशुश्रुतादिषु द्रष्टुं न शक्नुमः। तदानीमप्यप्राज्ञा वैद्या आसन्नित्येतदत्रत्यं वैद्यहास्यमवगमयति। वेश्याशरीरे परिव्राजकप्रवेशमारभ्य प्रहसनमतिचतुरं निर्व्यूढमितीह स्वारस्यग्रहणे सहृदयाः प्रमाणम् ।

कथास्थानम्

अज्जुकाप्रश्ने चेटी 'णअरं एव्व पविट्ठो आवुत्तो' इति वक्ति। तत्र व्याख्याता नगरं पाटलिपुत्राख्यमिति व्याचष्टे। युक्तं च तत्। यतो यमलोकमार्गवर्णने यमपुरुषो गङ्गामुत्तीर्येत्युपक्रमते।

ग्रन्थोपलब्धिः

अस्य च चेन्नपुरीस्थप्राच्यलिखित पुस्तकशालायां विच्छायं दीपजुष्टं पुस्तकमेकमास्ते। तदहमवलोक्य वर्षद्वयात् प्रागान्ध्रभाषयान्ववदम्। तच्च गते वत्सरे प्राकटयं च। तदानीमिदं मूलं। यथाशक्ति निर्दुष्टं साधितम्। कथारम्भ एव "परिव्राजकः - न तावद्दृश्यते। सदृशमस्य तमोवृतस्य" इति वर्तितव्यस्थले "न तावददृश्यते सदृशमस्य तपोव्रतस्य" इति वर्तते। एवमादीन् बहून् दोषान् संस्कर्तुं प्राकृतस्य छायं च संकलयितुं तदानीमेव नूतनतया चेन्नपुरप्राच्यलिखितपुस्तकशालायां संम्पादितं पूर्वोक्तं व्याख्यानमत्यन्तमुपाकरोन्मह्यम्।

कार्तज्ञ्यम्

प्रकटितं मदीयमान्ध्रानुवादमवलोक्य प्रहृष्टमना मन्मित्रं बहूनां संस्कृतान्ध्रग्रन्थानां प्रकटनेन प्रख्यातयशाः सुगृहीतनामा ब्रह्मश्री वाविळ्ळ वेङ्कटेश्वरशास्त्री संस्कृतग्रन्थमपि प्रकटयितुं पर्युत्सुको मामचूचुदत्। तदुत्साहानुरोधेन ग्रन्थमिममित्थं सोपोद्घातं बहिरवातारयम्। चेन्नपुरे नागराक्षरैरपि बहून् संस्कृतग्रन्थान् प्रकटयितुं प्रयतमानस्य मन्मित्रस्यास्य सर्वदा सङ्कल्पसिद्धिं सङ्घटयतु सर्वेश्वर इत्याशासानः ॥

विद्वद्विधेयः

वेटूरि प्रभाकरशास्त्री.

अस्मिन् प्रहसने पात्रानि

सूत्रधारः	—
विदूषकः	—
परिव्राजकः	गुरुः
शाण्डिल्यः	शिष्यः
गणिका	अज्जुका
चेटचौ	मधुकरिका
	परभृतिका
यमपुरुषः	—
माता	गणिकामाता
रामिलकः	विटः
वैद्यः	—
सर्पवैद्यः	सुन्दरगुळिकाः

॥श्रीः॥

भगवदज्जुकम्

॥बोधायनविरचितम्॥

ततः प्रविशति नान्द्यन्ते सूत्रधारः

सूत्र—

त्वां पातु लक्षणाढ्यः
सुरवरमकुटेन्द्रचारुमणिघृष्टः ।
रावणनमिताङ्गुष्ठो
रुद्रस्य सदर्चितः पादः ॥

इदमस्मदीयगृहं । यावत्प्रविशामि ।(प्रविश्य)विदूषक ! विदूषक !

विदूषकः —[1] अय्य अअह्मि ।

सूत्र— विजनं तावत । यावत्ते प्रियमाख्यास्यामि ।

विदूषकः — [2] अय्य तह (निष्क्रम्य, प्रविश्य) अय्य विजणं गुहं इदं । पिअंदाव अय्यो आचिक्खोदु ।

सूत्र — श्रूयताम् । अद्यास्मि बहिर्नगरादागच्छता अनेकसिद्धादेशजनित-प्रत्ययेन लक्षणिना ब्राह्मणेनाहमादिष्टः । अद्य इतस्सप्तमेऽहनि तव राजकुले प्रेक्षा भविष्यति । ततस्त्वत्प्रयोगपरितुष्टेन राज्ञा दत्तां महतीं श्रियमवाप्स्यसीति । तस्य ब्राह्मणस्या-मिथ्यादेशितया जनितोत्साहः । तत्सङ्गीतकं करिष्यामि ।

---

1 आर्य अयमस्मि ।

2 आर्य तथा । आर्य विजनं गृहमिदम् । प्रियं तावदार्य आचक्षतु ।

विदू — [1] कदमं दाणिं अय्येण णाडअं (पअरणं) णाईअदि।

सूत्र — अत्रैव मे चिन्ता। अथ तु नाटकप्रकरणोद्भवासु वारेहामृगडिमसमवकारव्यायोगभाणसल्लापवीथ्युत्सृष्टिकाङ्कप्रहसनादिषु (नेषु दशसु) नाटचरसेषु हास्यमेव प्रधानमिति पश्यामि। तस्मात्प्रहसनमेव प्रयोक्ष्यामि।

विदू — [2] अय्य अहं हस्सेवि पहसणं णजाणे।

सूत्र — तेन हि शिक्ष्यतां भवान्। न शक्यमशिक्षितेन किञ्चिदपि ज्ञातुम्।

विदू — [3] तेन हि अय्यो एव्व मे उवादिसदु।

सूत्र — बाढम्।

ज्ञानार्थं कृतबुद्धिस्त्वं सन्मार्गेणानुगच्छ गच्छन्तम्।

(नेपथ्ये)

शाण्डिल्य! शाण्डिल्य!

सूत्र — (श्रुत्वा)

योगीश्वरं द्विजवृषं शिष्य इव मां परिव्राजम्॥

(निष्क्रान्तौ)

॥ प्रस्तावना ॥ (आमुखम्)

—

॥ ततः प्रविशति परिव्राजकः॥

परि — शाण्डिल्य! शाण्डिल्य! (पृष्ठतोऽवलोक्य) न तावद्दृश्यते। सदृशमस्य तमोवृतस्य। कुतः—

---

1 कतममिदनीमार्येण प्रकरणं नाटकं नटच्यते

2 आर्य अहं हास्येऽपि प्रहसनं न जाने।

3 तेन ह्यार्य एव मे उपदिशतु।

देहो रोगनिधिर्जरावशगतो लीनान्तकाधिष्ठितो
यो नित्यप्रतिघातरुद्धविषयस्तीरे यथा पादपः ।
तं लब्ध्वा सुकृतैरनेकगुणितैर्देहात्मना विस्मितो
मत्तो यो बलरूपयौवनगुणैर्दोषान्नतान् पश्यति ॥

तस्मादनपराद्धः खल्वयं तपस्वी पुनरपि समाह्वानं करिष्ये- शाण्डिल्य ! शाण्डिल्य !

॥ ततः प्रविशति शाण्डिल्यः ॥

शाण्ड — [1] पुडमं एव्व अहं करडअसेसममिद्धे णिरक्खरप्पक्खित्तजिह्वे कंठप्पसत्तजण्णोपवीदे बंमण्णमत्तपरितुठ्ठे कुळे पसूदो, तदो दुदीअं अह्माणं गेहे असणणासेण बुभुक्खिदो पादरसणळोहेण सक्किअ समणअं पव्वइदोह्मि । तदो तहिं दासीए उत्ताणं एककाळ भत्तंतणेण बुभुक्खिदो तंवि विसज्जिअ चीवरं छिंदिअ पत्तं पतोळिअ छत्तमत्तं गहिअ णिग्गदोह्मि । तदोतिदीअं इमस्स दुट्ठाचय्यस्स भंडभारगद्दहो संउत्तोता कहिं णु खु कुदो णु खु गदो भअवो आ एसो दुट्ठळिंगी पादरसणळोहेण एआई भिक्खं आहिंडिदुं गदोत्ति तक्केमि जावअदूरगदं भअ- वंतं संभावेमि (परिक्रम्य दृष्ट्वा) एसो खु भअवो (अपसृश्य) मरिसेदु मरिसेदु भअवो ।

परि — शाण्डिल्य न भेतव्यं न भेतव्यम् ।

---

1 प्रथममेवाहं करटकशेषसमिद्धे निरक्षरप्रक्षिप्त जिह्वे कण्ठप्रसक्त यज्ञोपवीते ब्राह्मण्यमात्रपरितुष्टे कुले प्रसूतः । ततो द्वितीयमस्माकं गृहेऽश- ननाशेन बुभुक्षितः प्रातरशनलोभेन शाक्यश्रमणकं प्रव्रजितोऽस्मि । तत- स्तत्र दास्याः पुत्त्राणां एककालभक्तत्वेन बुभुक्षितः तमपि विसृज्य

शाण्डि — 1 भो भअवं इमस्सि जीवळोए णिच्चोच्चवविसेसे सुहप्पहाणे केण विहिणा भअवो भिक्खं आहिंडदि ।

परि — श्रृणु ।

अमानकामस्सहितव्यधर्षणः
कृशाज्जनाद्भैक्षकृतात्मधारणः ।
चरामि दोषव्यसनोत्तरं जग-
द्ध्रदं बहुग्राहमिवाप्रमादवान् ॥

शाण्डि—2 भो भअवं ।

ण मामओ अत्थि ण भादुओ वा
पिदा कुदो मे भअवप्पसादो ।
एक्को अहं अण्णहदत्तणेण
जट्ठि पविट्ठो ण हु धम्मळोहा ॥

परि — शाण्डिल्य ! किमेतत् ।

चीवरं छित्वा पात्रं प्रतोल्यछत्रमात्रं गृहीत्वा निर्गतोऽस्मि । ततस्तृतीयमस्य दुष्टाचार्यस्य भाण्डभारगर्दभस्संवृत्तः । कुत्र खलु कुतः खलु गतो भगवान् । एषदुष्टलिङ्गी प्रातरशनलोभेन एकाकी भिक्षामहिण्डितुं गत इति तर्कयामि । यावददूरगतं भगवन्तं संभावयामि । एष खलु भगवान् । मर्षयतु मर्षयतु भवान् ।

1 भो भगवन्नस्मिन् जीवलोके नित्योत्सवविशेषे सुखप्रधाने केन विधिना भगवान् भिक्षमाहिण्डते !

2 भो भगवन्

न मामकोऽस्ति न भातृको वा
पिता कुतो मे भगवत्प्रसादः ।
एकोऽहं अन्नहतत्वेन
यष्टिं प्रविष्टो न तु धर्मलोभात् ॥

शाण्डि — [1] णं भूतत्थो अळीअं बंधअंति भअवो भणादि ।

परि — अथ किम् सत्यमनृतं चाभिसन्धाय कृतं बन्धकं भवति ।

कुतः —

यदा तु सङ्कल्पितमिष्टमिष्टतः
करोति कर्मावहितेन्द्रियः पुमान् ।
तदास्य तत्कर्मफलं सदा सुरैः
सुरक्षितो न्यास इवानुपाल्यते ॥

शाण्डि — [2] कदा णु खु तस्स फळं ळहदि ।

परि — यदा विरागमैश्वर्यं लभते तदा ।

शाण्डि — [3] तपुण कहं ळहदि ।

परि — असङ्गतया ।

शाण्डि — [4] भो भअवं किं पुण एदं असंगदं ति पुच्छदि ।

परि — रागद्वेषयोर्मध्यस्थाया (स्थता) कुतः ।

सुखेषु दुःखेषु च नित्यतुल्यतां
भयेषु हर्षेषु च नातिरिक्तताम् ।
सुहृत्स्वमित्रेषु च भावतुल्यताम्
वदन्ति तां तत्त्वविदो ह्यसङ्गताम् ॥

शाण्डि — [5] किं एदं पुण अत्थि ।

---

1 ननु भूतार्थोऽलीकं बन्धकमिति भगवान् भणति ।

2 कदानु खलु तस्य फलं लभते ।

3 तत्पुनः कथं लभते ।

4 भो भगवन् किं पुनरिदमसङ्गतेति पृच्छ्यते ।

5 किमिदं पुनरस्ति ।

परि — नासतस्संज्ञा भवति ।

शाण्डि — 1 सक्कं कत्तुंति भअवो भणादि ।

परि — कस्सन्देहः ?

शाण्डि — 2 अळीअं अळीअं एदं ।

परि — कथमिव ।

शाण्डि — 3 भअवो खु दाव मं किस्स कुप्पदि·

परि — नाधीष इति ।

शाण्डि — 4 जदि अहं अहीआमि वा णाहीआमि वा किं तव मुत्तस्सा ।

परि — मामैवम् । अभ्युपगतशिष्यार्थं ताडनं स्मृतमिति । तस्मादकुपितश्चाहं श्रेयोऽर्थं भवन्तं ताडयामि ।

शाण्डि — 5 अच्चेरं अच्चेरं । अकुविदो णाम ताडेदि किळ भअवो । हिज्जदु एसा कहा । अदिक्कमदि भिक्खेवळा ।

परि — मूर्ख प्रातस्तावन्न मध्याह्नः । न्यस्तमुसले व्यङ्गारे सर्वभुक्तजने काल इत्युपदेशः। तस्माद्विश्रमार्थमिदमुद्यानं प्रविशावः।

शाण्डि — 6 हाहा पडिज्जाहाणीओ खु भअवो संवृत्तो ।

---

1 शक्यं कर्तुमिति भगवान् भणति ।

2 अलीकमलीकमिदम् ।

3 भगवान् खलु तावन्मां किमर्थं कुप्यति ।

4 यद्यहमध्येमि वा नाध्येमि किं तव मुक्तस्य ।

5 आश्चर्यमाश्चर्यम् । अकुपितो नाम ताडयति किल भगवान् । छिद्यतामेषा कथा । अतिक्रमति भिक्षावेला ।

6 हाहा प्रतिज्ञाहानिकः खलु भगवान् संवृत्तः

परि — कथमिव ।

शाण्डि — [1] णं समसुहदुक्खो किळ भअवो ।

परि — अथ किम् समसुखदुःखो ममात्मा कर्मात्मा विश्रममिच्छति ।

शाण्डि — [2] भअवं को एसो अत्ताणाम । को अण्णो कम्मत्ता णाम ।

परि — श्रृणु ।

यः स्वप्ने गगनमुपैति सोऽन्तरात्मा
सोऽप्यात्मा विधिविहितं प्रयाति यश्च ।
देह्रोऽयं नर इति संज्ञितोऽव्यथा वा
कर्मात्मा श्रमसुखभाजनं नराणाम् ।।

शाण्डि — [3] जो अजरो अमरो अच्छेज्जो अभेज्जो सो अत्ताणाम जो हसदि हासेदि सअदि भुंजेदि विळअं च गच्छदि सो कम्मत्ता णाम ।

परि — यथा ग्राह्यं तथा गृहीतम् ।

शाण्डि — [4] आ अपेहि अभिग्गहीदोसि ।

परि — कथमिव ।

शाण्डि — [5] णं सो एव्व दाणिं एसो । णहि सरीरं विणा अस्थिकिंवि ।

परि — लौकिकमभिहितम् । यतश्च भेदमुपगतानां सत्त्वानां स्थानानि

---

1 ननु समसुखदुःख किल भगवान् ।

2 भगवन् क एष आत्मा नाम । कोऽन्यः कर्मात्मा नाम ।

3 योऽजरः अमरः अच्छेद्यः अभेद्यः स आत्मा नाम । यो हसति हासयति शेते भुङ्क्ते विलय च गच्छति स कर्मात्मा नाम ।

4 आ अपेहि । अभिगृहीतोऽसि

5 ननु स एवेदानीमेषः । न हि शरीरं बिनास्ति किमपि

श्रूयन्ते । अत एवं ब्रूमः ।

शाण्डि — [1]सव्वं दाव तिट्ठदु तुमं दाव को ।

परि — श्रृणु ।

स्वपवनसलिलानां तेजसश्चैकदेशा—
दुपचितचलमूर्तिः पार्थिवद्रव्यराशिः ।
श्रवणनयनजिह्वानासिकास्पर्शवेदी
नर इति कृतसंज्ञः कोऽप्यहं प्राणिधर्मा ॥

शाण्डि — [2]हाहा एत्तिअमत्तेण वि अत्ताणं वि णजाणादि । किं पुण अत्ताणं (विलोक्य) भो भअवं इदं उय्याणं ।

परि — त्वं तावत्प्रविशाग्रतः । विविक्तशरणारण्यप्रतिश्रया वयम् ।

शाण्डि — [3] भअवो एव्व पुरदो विसदु । अहं पिट्ठदो पविसामि ।

परि — किमर्थम् ।

शाण्डि — [4] होळाअणीए मम मादाए सुदं असोअपल्लवंतळणिळुद्धो वग्घो पडिवसदि त्ति । ता भअवं एव्व पुरदो प्रविसदु ।

परि — बाढम् ।

(प्रविशतः)

शाण्डि — [5] अविहा वग्घेण गहीदोह्मि मोचेइ मं वग्घमुखादो अणा हो विअ वग्घेण खाइदम्हि इदं खु ळुहिळं पस्सवदि कंठादो ।

---

1 सर्वंतिष्ठतु । त्वं तावत्कः

2 हाहा एतावन्मात्रेणापि आत्मानमपि न जानाति किंपुनरात्मानम् । भो भगवन्निदमुद्यानम् ।

3 भगवानेव पुरतः विशतु । अहं पृष्ठतः प्रविशामि ।

4 होलायन्या मम मातुः श्रुतम् । अशोकपल्लवान्तरनिरुद्धो व्याघ्रः प्रतिवसतीति । तद्भगवानेव पुरतः प्रविशतु ।

5 अपिहा व्याघ्रेण गृहीतोऽस्मि । मोचय मां व्याघ्रमुखात् अनाथ इव व्याघ्रेण खादितोऽस्मि । इदं खलु रुधिरं प्रस्रवति कण्ठात् ।

परि — शाण्डिल्य न भेतव्यं मयूरः खल्वेषः ।

शाण्डि — [1] सच्चं मोरो ।

परि — अथकिम् । सत्यं मयूरः ।

शाण्डि — [2] जइ मोरो तेण हि उग्घाडेमि अक्खीणि ।

परि — छन्दतः ।

शाण्डि— [3] हं दासीए पुत्तो वग्घो मङमएण मोरअरूपं गहि्णअ पळाअदि । (उद्यानं निरूप्य) हींही चंपअ अज्जुणकदंबणीवणिउल तिळअकुरवअकण्णिआरकप्पूर-चूदपिअंगुसाळताळतमाळपुण्णाअणाअवउळ सरळसज्जसिंदुवार-तिणसुळ्ळसत्तवण्णकणवीरकुटचवहि्नचंदनासोअमल्लिआनदे-वत्तअरखदिरकदळीसमवकिण्णं वसंदोपसोहिदं पवाळपत्त-पळ्ळवदळकुसुममञ्जरीसमाउळं अदिमुत्तमाळदीळदामंडव-मण्डिदं मोरकोइळमत्तभमरमहुरारा वसंघुट्टं पिअजणविप्प-ओअसमुप्पण्णमोआहिहूदजुवदीजणाणं अणुदावअरं संवपुत्ताणं सुहावहं अहो रमणिज्जं खु इदं उय्याणं ।

परि — मूर्ख अहन्यहनि हीयमानेष्विन्द्रियेषु किं ते रमणीयम् ।

---

[1] सत्यं मयूरः

[2] यदि मयूरस्तेन ह्युदघाटयाम्यक्षिणी

[3] हं दास्याः पुत्रो व्याघ्रः मद्भयेन मयूररूपं गृहीत्वा पलायते । चम्पकार्जुनकदम्ब-नीपनिचलतिलककुरवककर्णिकारकर्पूरचूतप्रियङ्गुसालतालत-माल पुन्नागनागवकुलसरलसर्जसिन्दुवारतृणशुक्लसप्तपर्णकरवीरकुटज-वहि्नचन्दनाशोक मल्लिकानन्द्यावर्ततगरखदिरकदलीसमवकीर्णं वसन्तोप-शोभित प्रवालपत्रपल्लवदलकुसुममञ्जरीसमाकुलं अतिमुक्तमालतीलता-मण्टपमण्डितं मयूरकोकिलमत्तभ्रमरमधुरारावसङ्घुष्टं प्रियजनविप्रयोग-समुत्पन्न शोकाभिभूतयुवतीजनानामनुतापकर सम्प्रयुक्तानां सुखावहं अहो रमणीयं खल्विदमुद्यानम् ।

पश्य, कुतः—

अभ्यागतः किसलयाभरणो वसन्तः
　　प्राप्ता शरत्कुमुदषण्डविभूषणेति ।
बालो नवेष्वृतुषु रज्यति नाम लोके
　　यज्जीवितं हरति तत्किल रम्यमस्य ॥

शाण्डि — 1 जं जदा रमणिज्जं तं तदा रमणिज्जं ति पुच्छदि ।

परि — अपाण्डित्यमभिहितम् । पश्य—

अनागतं प्रार्थयतामतिक्रान्तं च शोचताम् ।
वर्तमानैरतुष्टानां निर्वाणं नोपपद्यते ॥

शाण्डि — 2 आअदमाणो पंथा । णं कहिं दाणिं उपविसामो ।

परि — इहैव वसिष्यावहे ।

शाण्डि — 3 अपोक्खं अपोक्खं ।

परि — मेध्यमरण्यमदूष्या भूः ।

शाण्डि — 4 जइ परिस्संतो उपविसदुकामो अपोक्खं पोक्खं वा करेसि ।

परि — श्रुतिः प्रमाणं नाहम् कुतः —

अतिमानोन्मत्ताना-
　　महिते हितमिति कृतप्रतिज्ञानाम् ।
नैवास्ति परं तेषां
　　स्वच्छन्दकृतप्रमाणानाम् ॥

---

1. यद्यदा रमणीय तत्तदा रमणीयमिति पृच्छ्यते।
2. आयतमानः पन्थाः । ननु कुत्रेदानीमुपविशामः।
3. अपोक्षमपोक्षम् ।
4. यदि परिश्रान्त उपविशतुकामः अपौक्षं पौक्षं वा करोषि ।

शाण्डि — [1] अप्पमाणं तुह एदं (व्वं) बहुअं मंतअंतस्स ।

परि — मामैवम् ।

प्रमाणं कुरु यल्लोके प्रमाणीक्रियते बुधैः ।
नाप्रमाणं प्रमाणस्थाः करिष्यन्तीति निश्चयः ॥

शाण्डि — [2] ण हु दे पमाणं जाणामि बहुअं मंतअंतस्स ।

परि — एहि वत्स अधीष्व तावत् ।

शाण्डि — [3] ण दाव अज्झइस्सं ।

परि — किमर्थम् ।

शाण्डि — [4] अज्झअणस्स दाव अत्थं सोदुं इच्छामि ।

परि — अधीताध्ययनैरपि कालान्तराद्विज्ञेया भवन्त्यध्ययनार्थाः । तस्मादधीष्व तावत् ।

शाण्डि — [5] अधीते किं भविस्सदि ।

परि — श्रृणु-ज्ञानाद्भवति विज्ञानं, विज्ञानात्संयमः, संयमात्तपः, तपसो योगप्रवृत्तिः, योगप्रवृत्तेरतीतानागतवर्तमानतत्त्वदर्शनं भवति, एतेभ्योऽष्टगुणमैश्वर्यं लभते ।

शाण्डि — [6] भो भअवं अप्पच्चक्खे जहाकामं मम बुद्धिं परिभविअ भणासि । सक्कं पुण अदिट्ठो परगेहाणि पविसिदुं ।

---

1 अप्रमाणं तवेदं (वैवं) बहु मन्त्रयमाणस्य ।

2 न खलु ते प्रमाणं जानामि बहु मन्त्रयमाणस्य ।

3 न तावदध्येष्यामि ।

4 अध्ययनस्य तावदर्थं श्रोतुमिच्छामि ।

5 अधीते किं भविष्यति ।

6 भो भगवन् अप्रत्यक्षे यथाकामं मम बुद्धिं परिभाव्य भणसि । शक्यं पुनरदृष्टः परगेहानि प्रवेष्टुम् ।

परि + किमभिप्रेतं भवतः ।

शाण्डि + [1] मम अभिप्पेदं सक्किअसमणअणं कारणादो सुसाधिदाणि संघप्पउत्ताणि भोअणाणि अह्णिदुं ।

परि — अकाल्यं वर्तते लोभो भवतः ।

शाण्डि — [2] एदस्स कारणादो एव्व तुमं मुंडिदोसि णहु दे अण्ण पओअणं पेक्खामि ।

परि — मामैवम् ।

महात्मभिस्सेवितपूजितं द्विजैः
सुरासुराणामपि बुद्धिसम्मतम् ।
अवार्यमक्षोभ्यमचिन्त्यमव्ययं
महन्महायोगफलं निषेव्यते ॥

शाण्डि — [3] एक्को एव्व तुमं सुसमाहिदो जोअं एव्व चिंतेदु । अहं सुसमाहिदो ओदणं एव्व चिंतेमि । भो भअवं जोओजोओ त्ति तुम्मारिसा पव्वाजआ बहुअं मंतअति को एसो जोओ णाम ।

परि — श्रृणु—

ज्ञानमूलं तपस्सारं तत्त्वस्थं द्वन्द्वनाशनम् ।
मुक्तं द्वेषाच्च रागाच्च योग इत्यभिधीयते ॥

शाण्डि —[4] आहारप्पमादो सव्वप्पमादो त्ति मंतअंतस्स णमो भअवदो बुद्धस्स ।

---

1 ममाभिप्रेतं शाक्यश्रमणकानां कारणात्सुसाधितानि सङ्घप्रवृत्तानि भोजनान्यशितुम् ।

2 एतस्य कारणादेव त्वं मुण्डितोऽसि । न खलु ते अन्यत्प्रयोजनं पश्यामि ।

3 एक एव त्वं समाहितो योगमेव चिन्तय । अहं सुसमाहित ओदनमेव चिन्तयामि । भो भगवन् योगो योग इति युष्मादृशाः प्रव्राजकाः बहुळं मन्त्रयन्ते । क एष योगो नाम ।

4 आहारप्रमादः सर्वप्रमाद इति मन्त्रयमाणाय नमो भगवते बुद्धाय ।

परि — शाण्डिल्य किमेतत् ।

शाण्डि — [1] भअवं किं ण जणासि पुडमं अहं पादरसणळोहेण सक्किअसमणअं पव्वजिदो ह्मि ।

परि — अस्ति किञ्चिदपि ज्ञातम् ।

शाण्डि — [2] अत्थि अत्थि पहूदं वि अत्थि ।

परि — भवतु श्रोष्यामस्तावत् ।

शाण्डि — [3] सुणादु भअवो

"अष्टौ प्रकृतयः षोडश विकाराः आत्मा पञ्चवायवः त्रैगुण्यं मनः सञ्चरः प्रतिसञ्चारश्चेति"

[4] एव्वं हि भअवदा जिणेण पिडअपुत्तएसु उत्तं ।

परि — शाण्डिल्य साङ्ख्यसमय एष न शाक्यसमयः ।

शाण्डि — बुभुक्खाए ओदणगदाए चिदाए अण्णं मए चिंतिदं अण्णं मंतिदं । दाणि सुणादु भअवो । अदिण्णादाणादो वेरमणि सिक्खापदं, पाणादिपादादो वेरमणि सिक्खापदं, मुधावाद (दा) दो वेरमणि सिक्खापदं, अब्बह्मचय्यादो वेरमणि सिक्खापदं, अकालभोअणादो वेरमणि सिक्खापदं अह्माणं, बुद्धं धम्मं संघं सरणं गच्छामि ।

परि — शाण्डिल्य, स्वसमयमतिक्रम्य परसमयं वक्तुं नार्हति भवान् ।

तमस्त्यक्त्वा रजो भित्वा सत्त्वस्थस्सुसमाहितः ।
ध्यातु शीघ्रं भवान्ध्यानमेतज्ज्ञानप्रयोजनम् ।।

---

1 भगवन् किं न जानासि प्रथममहं प्रातरशनलोभेन शाक्यश्रमणकः प्रव्रजितोऽस्मि ।

2 अस्त्यस्ति प्रभूतमप्यस्ति ।

3 शृणोतु भगवान् ।

4 एवं हि भगवता जिनेन पिटकपुस्तकेषूक्तम् ।

5 बुभुक्षया ओदनगतया चिन्तया अन्यन्मया चिन्तितमन्यन्मन्त्रितम् । इदानीं शृणोतु भगवान् । अदत्तादानाद्विरमणं शिक्षापदम् । प्राणातिपातात्

शाण्डि — 1 भअवो सुसमाहिदो जोअं चिंतेदु । अहं सुसमाहिदो ओदणं एव्व चिंतेमि ।

परि — छिद्यतामेषा कथा ।

सर्वं जगत्सङ्क्षिप्य देहबन्धे
यथेन्द्रियाण्यात्मनि योजयित्वा ।
ज्ञानेन तत्त्वं समुपाश्रय त्वं
सर्वात्मनात्मानमवेक्ष्य कृत्स्नम् ॥

(ततः प्रविशति गणिका चेटची च)

गणिका —2 हञ्जे महुअरिए कहिंकहिं रामिळओ ।

चेटी — 3 अज्जुए अअं आअच्छामि त्ति भणिअ णअरं एव्व पविट्ठो आवुत्तो ।

गणिका— 4 हंजे कि णु हु एदं भवे ।

चेटी — 5 किं अण्णं, गोट्ठीं तुवारेदुं ।

गणिका —6इदाणिं पि ण पय्यत्ता गोष्ट्ठी ।

विरमणं शिक्षापदम् । मृषावादाद्विरमण शिक्षापदम् । अब्रह्मचर्याद्विरमणं शिक्षापदम् अकालभोजना द्विरमण शिक्षापदमस्माक बुद्धं धर्मं सङ्घं शरणं गच्छामि ।

1 भगवान् सुसमाहितो योगं चिन्तयतु । अहं सुसमाहित ओदनमेव चिन्तयामि ।

2 हञ्ज मधुकरिके कुत्रकुत्र रामिलकः ।

3 अज्जुके अयमागच्छामीति भणित्वा नगरमेव प्रविष्ट आवृत्तः ।

4 हञ्जे किं नु खलु इदं भवेत् ।

5 किमन्यत् गोष्ठीं त्वरयितुम् ।

6 इदानीमपि न पर्यस्ता गोष्ठी ।

चेटी —[1] सुट्ठु अज्जुआ भणादि। आसओ एव्व गोट्ठी। जो मत्तावेइ हासावेइ ळज्जाधीरं पि इत्थिआजणं।

गणिका—[2] गच्छ तुवारेहि णं।

चेटी —[3] अज्जुए तहा।

(इति निष्क्रान्ता)

गणिका—[4] हञ्जे परहुदिए कहिं उवविसामो।

चेटी —[5] अज्जुए एदस्सिं कुसुमिदसहआरतिळअमंडिदे सिळापट्टए मुहुत्तं विअ उपविसिअ एक्कं वत्थुअं गाअदु अज्जुआ।

गणिका—[6] हञ्जे परहुदिए एव्वं होदु।

(उभे उपविश्य गायतः)

परभृतमधुकरनादज्याघोषः काम एष उद्याने।
तिष्ठति सहकारशरो मुह्यति नूनं मनोऽपि मुनेः

शाण्डि — (श्रुत्वा) [5] अए कोइळरवो। ण खु अ अं कोइलरवो। कोएसो (विभाव्य) पाअसे घिदं पच्छित्तं विअ महुरो कोवि गीअरवो। होदु पेक्खामि (किञ्चिदगत्वा विलोक्य) अविहा, का दाणिं

---

1 सुष्ठ अज्जुका भणति आसव एव गोष्ठी यो मदयति हासयति लज्जाधीरमपि स्त्रीजनम्

2 गच्छ त्वरयैनम्

3 अज्जुके तथा।

4 हञ्जे परभृतिके कुत्रोपविशावः।

5 अज्जुके एतस्मिन्कुसुमितसहकारतिलकमण्डिते शिलापट्टके मुहूर्तमिव उपविश्य एकं वस्तुकं गायतु अज्जुका।
हञ्ज परभृतिके एवं भवतु।

6 अये कोकिलरवः। नखल्वयं कोकिलरवः। क एषः। पायसे घृतं प्रक्षिप्तमिव मधुरः कोऽपि गीतरवः. भवतु पश्यामि। अविहा केदानी-

इअं तरुणी दस्सणीआ अणवरोहेण अळंकारेण अळंकिदा इमस्स उय्याणस्स अळंकारो विअ उवट्ठिदा ।

चेटी — 1 अज्जुए ।

शाण्डि —2 अइ गणिआखु इयं, धण्णाखु सधणा ।

चेटी — 3 दुदीअं वि एक्कं वत्तुअं गाअदु अज्जुआ ।

गणिका— 4 तहा ।

(पुनर्गायति)

मधुमासजातदर्पः
कन्दर्पः कामिनीकटाक्षसखः ।
अवि (पि) योगिनामपि (मिह) मनो
विध्यति फुल्लैरशोकशरैः ॥

शाण्डि— 5 अइमहुरं पस्सवदि कंठादो, सुणादु भअवो ।

परि —शब्दप्रयोजनं श्रोत्रम् । प्रसङ्गमत्र न गच्छामि ।

शाण्डि —6 पसङ्गं वि संपदं करेसि-जइ दे कारिसापणा भवे ।

परि —आः अपेहि-युक्तव्यवहारी भव ।

शाण्डि — 7 माकुप्प, अजुत्तं पव्वाजआण कुप्पिदुं ।

परि — एष न व्याहरामि ।

मियं तरुणी दर्शनीया अनवरोहेणालङ्कारेण अलङ्कृतास्य उद्यानस्यालङ्कार इवोपस्थिता ।

1 अज्जुके.

2 अयि गणिका खल्वियं धन्याः खलु सधनाः ।

3 द्वितीयमप्येकं वस्तुकं गायत्वज्जुका ।

4 तथा

5 अतिमधुरं प्रस्रवति कण्ठात् । शृणोतु भगवान् ।

6 प्रसङ्गमपि साम्प्रतं करोषि । यदि ते कार्षापणा भवेयुः ।

7 माकुप्य । अयुक्तं प्रव्राजकानां कोपितुम् ।

शाण्डि —1 दाणिं पंडिदोसि ।

(ततः प्रविशति यमपुरुषः)

यम —एष भोः

भूतानि यो हरति कर्महृतानि लोके
यः प्राणिनां सुकृतदुष्कृतकर्मसाक्षी ।
उक्तोऽस्मि तेन शमनेन यमेन देहे
प्राणान्प्रजावधिविधौ विनियोजयेति ॥

तस्मात्

नानाराष्ट्रनदीवनाचलवतीं भूमिं समालोकय--
न्मेघैस्तोयभरावनम्रनिचयैः प्रच्छाद्यमानो भृशम् ।
तीर्त्वा चारणसिद्धकिन्नरयुत वातोद्धताभ्रं नभः
सम्प्राप्तोऽस्मि यमेन यत्र विहितस्तर्कादिवाहं पुरम् ॥

तत्ववनु खलु सा

(विलोक्य)

अये इयं सा

सपल्लवैस्तप्तसुवर्णवर्णैरशोकपुष्पस्तबकैर्मनोज्ञैः ।
अन्तर्हिता भाति वराङ्गनैषा सन्ध्याभ्रजालैरिव चन्द्रलेखा ॥

भवतु । अस्त्यस्याः कर्मविशेषः । मुहूर्तं स्थित्वा प्राणान्हरामि ।

चेटी — 2 अज्जुए दस्सणीओ खु एसो असोअकिसळओ । णं गह्णामि ।

गणि — 3 मा मा । अहं एव्व गह्णामि ।

यम — अय संदंशकालः यावत्सर्पत्वमुपगम्याशोकशाखायां स्थित्वा अस्याः प्राणान्हरामि । अयमिदानीम् —

---

1 इदानीं पण्डितोऽसि ।

2 अज्जुके दर्शनीयः खल्वेषोऽशोककिसलयः । एनं गृह्णामि ।

3 ममा । अहमेव गृह्णामि ।

श्यामां प्रसन्नवदनां मधुरप्रलापां-
मत्तां विशालजघनां वरचन्दनार्द्राम् ।
रक्तोत्पलाभनयनां नयनाभिरामां
क्षिप्रं नयानि यमसादनमेव बालाम् ।।

(गणिका पल्लवापचयं करोति)

यम — अयं सन्दंशकालः ।

गणि — [1] हं केण वि दट्ठह्मि ।

चेटी — (तरुशाखां विलोक्य) [2] अज्जुए (अम्मए) एसो असोअ पल्लवं (कोटरं) तरिदो वाळो ।

गणि — [3] हं वालो

(इति पतिता)

शाण्डि — (उपगम्य) [4] भोदि किं एदं ।

चेटी — [5] अय्य एसा अज्जुआ वाळेण दट्ठा ।

शाण्डि — [6] अविहा भो भअवं एसा गणिआदारिआ वाळेण दट्ठा ।

परि — क्षीणेनास्याः कर्मणा (वा) भवितव्यम् । कुतः—

स्वकर्म भोक्तुं जायन्ते प्रायेणैव हि जन्तवः ।
क्षीणे कर्मणि चान्यत्र पुनर्गच्छन्ति देहिनः ।।

---

1 हं केनापि दष्टास्मि ।

2 अज्जुके एषोऽशोकपल्लवा(कोटरा) न्तरितो व्यालः ।

3 हं व्यालः ।

4 भवति किमिदम् ।

5 आर्य एषा अज्जुका व्यालेन दष्टा ।

6 अविहा । भो भगवन् एषा गणिकादारिका व्यालेन दष्टा ।

चेटी — 1 किं बाधेइ ।

गणि — 2 सीददि विअ मे सरीरं-उब्भमति विअ मे प्पाणा, सइदुं इच्छामि !

चेटी — 3 सुहं सअदु अज्जुआ ।

गणि — 4 हञ्चे अत्तं अभिवादेहि ।

चेटी — 5 सअं एव्व गदुअ अत्तं अभिवादेहि णं ।

गणि — 6 रामिळअं न अळिंगेहि

(इति मूर्छिता पतति)

चेटी — 7 हा हदा खु अज्जुआ

यम — हन्त हृताः प्राणाः । एष भोः—

गङ्गामुत्तीर्य विन्ध्यं शुभसलिलवहां नर्मदामेष सह्यं
गोलेयीं कृष्णवेण्णां पशुपतिभवनं सुप्रयोगां च काञ्चीम् ।
कावेरीं ताम्रपर्णीमथ मलयगिरिं सागरं लङ्घयित्वा
वेगादुत्तीर्य लङ्कां पवनसमगतिः प्राप्तवान्धर्मदेशम् ॥

अयं विशालशाखो वटवृक्षः । अत्रासीनं चित्रगुप्तं नयामि ।

(निष्क्रान्तः)

चेटी — 8हा अज्जुए ।

---

1 किं बाधते !

2 सीदतीव मे शरीरम् । उद्भ्रमन्तीव मे प्राणाः । शयितुमिच्छामि ।

3 सुखं शेतामज्जुका ।

4 हञ्जे मातरमभिवादय ।

5 स्वयमेव गत्वा मातरमभिवादय ननु ।

6 रामिलकं च आलिङ्ग ।

7 हा हता खल्वज्जुका ।

8 हा अज्जुके ।

शाण्डि —[1]भअवं परित्तजदि एसा गणिआदारिआ अत्तणो पाणाणि ।

परि — मूर्ख परमप्रिया हि प्राणिनां प्राणाः प्राणैरेव परित्यज्यते शरीरमिति वक्तव्यम् ।

शाण्डि — [2] अवेहि अअरुण, णिस्सिणेह, कक्कसहिअअ, दुट्ठबुद्ध, भिण्णचारित्त, कूरसअड, (कूर, सड) मुधामुंड ।

परि — किमभिप्रेतं भवतः ।

शाण्डि — [3] णामाष्टसदं दे पूरइस्सं ।

परि — छन्दतः ।

शाण्डि — [4] भो भअवं दुक्खिदोह्मि ।

परि — किमर्थम् ।

शाण्डि — [5] अह्माणं सअणो एसा ।

परि — कथं स्वजनो नाम ।

शाण्डि — [6] एसावि पव्वाजआ विअ ण किंचि सिणेहं करेदि ।

परि — दुर्लभस्नेहोऽपि भूयोऽर्थयोगात् स्निह्यत इति युक्तम् । कुतः—

ये निर्ममा मोक्षमनुप्रपन्नाः
शास्त्रोपदिष्टेन पथा प्रयान्ति ।
तेषामपि प्रीतिपराङ्मुखानां
गुणेष्वपेक्षां हृदयं करोति ॥

---

1 भगवन् परित्यजत्येषा गणिकादारिकात्मनः प्राणान् ।

2 अपेहि । अकरुण । निस्नेह । कर्कशहृदय । दुष्टबुद्धे । भिन्नचारित्र । क्रूरशकट (क्रूर शठ) मुधामुण्ड ।

3 नामाष्टशतं ते पूरयिष्यामि ।

4 भो भगवन् दुःखितोऽस्मि ।

5 अस्माकं स्वजन एषा ।

6 एषापि प्रव्राजका इव क्वचित् स्नेहं करोति ।

शाण्डि — 1 भोभअवं ण सक्कुणोमि अत्ताणं धारेदुं। उवसप्पिअ रोदामि

परि — न खलु न खलु गन्तव्यम् ।

शाण्डि — 2 मा कुप्प । अजुत्तं पव्वाजआणं कुप्पिदुं । (उपसृत्य) हा अज्जुए । हा पिअसंपण्णे, हा महुरगाअणि ।

चेटि — 3 अय्य किं एदं ।

शाण्डि — 4 भोदि सिणेहो ।

चेटी — अ.त्मगतं) 5 जुज्जइ, सव्वाणुकम्पी साहुजणो णाम ।

शाण्डि — 6 भोदि आमिस्सामि दाव णं ।

चेटी — 7 पभवदि, खु अय्यो

शाण्डि — 8 हा होदि ।

(पादौ स्पृशति)

चेटी — 9 मा नु पादाणि आमिसिदुं ।

शाण्डि — 10 आ आउळाउळह्मि । सीस पादं ण जाणामि एदाणि ताळ फळपीणाणि काळेअचंदणाअळित्ताणि थणाणि अणधोमुहाणि तत्तहोदिए अधण्णस्स मह जीवंतीए ण आसादिदाणि ।

---

1 भो भगवन् न शक्नोम्यात्मानं धारयितुम्। उपसर्प्य रोदिमि ।

2 माकुप्य । अयुक्तं प्रव्राजकानां कोपितुं । हा अज्जुके, हा प्रियसम्पन्ने, हा मधुरगायनि ।

3 आर्य किमिदम् ।

4 भवति स्नेहः ।

5 युज्यते सर्वानुकम्पी साधुजनो नाम ।

6 भवति आमृशामि । तावदेनाम्

7 प्रभवति खल्वार्यः ।

8 हा भवति ।

9 मानु पादावाक्रष्टुम् ।

10 आ- आकुलाकुलोऽस्मि । शीर्षं पादं न जानामि । एतौ तालफलपीनौ

चेटी — (आत्मगतं) 1 एव्व दाव करिस्सं, (प्रकाशं) अय्य मुहुत्तअं अज्जुअं पडिवाळेदु जाव अत्तं आणेमि ।

शाण्डि — 2 गच्छ सिग्घं अहं खु अत्ता अणत्ताणं ।

चेटी — (आत्मगतं) 3 सानुक्कोसो एसो बह्मणो अज्जुअं णपरित्तजदि । जाव गच्छामि ।

(निष्क्रान्ता)

शाण्डि —4 गदा एसा, सेरं रोदामि, हा अज्जुए हा महुरगअणि ।

(इति रोदिति)

परि — शाण्डिल्य, न कर्तव्यमेतत् ।

शाण्डि— 5 अवेहि णिस्सिणेह, मंपि तुमं विअ तक्केसि ।

परि — आगच्छ वत्स । अधीष्व तावत् ।

शाण्डि —6 भअवं किं चिकिच्छीअदु दाव एसा अणाहा तवस्सिणी ।

परि —किमौषधशास्त्रं भवतः ।

शाण्डि —7 अघं दे जोअस्स फलं

परि —(आत्मगतं) एष खलु तपस्वी कर्तव्याबोध्यतया आश्रमाचारं

कालेयचन्दनालिप्तौ स्तनावनधोमुखौ तत्रभवत्या अधन्यस्य मम जीवन्त्या अनासादितौ ।

1 एवं तावत्करिष्यामि । आर्य मुहूर्तमज्जुकां प्रतिपालयतु यावन्मातरमानयामि ।

2 गच्छ शीघ्रं । अहं खलु माता अमातृकाणां ।

3 सानुक्रोश एष ब्राह्मणः अज्जुकां न परित्यजति । यावद्गच्छामि

4 गतैषा । स्वैरं रोदिमि । हा अज्जुके। हा मधुरगायनि ।

5 अपेहि निस्नेह मामपि त्वामिव तर्कयसि ।

6 भगवन् किं चिकित्स्यतां तावदेषा अनाथा तपस्विनी ।

7 अघं ते योगस्य फलम् ।

(आश्रमपदं प्रवादं च) न जानाति । किंचिच्छ्रुतं महेश्वरादिभिर्योगाचार्यैर्महद्भिः शिष्यानुक्रोशः सङ्गं न बाधत इति । तदस्य प्रत्ययोत्पादनं करिष्ये । ईदृशो योग इति । अस्या गणिकायाश्शरीरे आत्मानं नियोजयामि योगेनाविष्टः ।

गणि —(उत्थाय) शाण्डिल्य ! शाण्डिल्य !

शाण्ड — (सहर्षं) 1 अविहा जीवदि। पच्चाअदप्पाणा खु एसा भोदी। अअह्मि ।

गणि —अप्रक्षालितपाणिभ्यां मा स्प्राक्षीः ।

शाण्ड — 2 अदिपोक्खिणी खु इअं ।

गणि — एहि वत्स, अधीष्व तावत् ।

शाण्ड — 3 इहवि अज्झअणं । भअवंतं एव्व उवसप्पामि (उपगम्य) भो भअवं, अइ मुदो खु भअवो, हा वाचाळअ, हा अदिजोगवित्त, अहा उवज्जाअ, एवं बहुजाणंतो वि स्मरंति ।

(प्रविश्य माता चेटी च)

चेटी — 4 एदु एदु अत्ता ।

माता —5 कहिं मे दारिआ ।

गणि — 6 एसा अज्जुआ उय्याणे वाळेण दट्ठा ।

---

1 अपिह जीवति प्रत्यागतप्राणा खल्वेष भवती । अयमस्मि ।

2 अतिशङ्का खल्वियम् ।

3 इहाप्यध्ययनम् । भगवन्तमेवोपसर्पामि । भो भगवन् । अयि मृतः खलु भगवन् । हा वाचालक । हा अतियोगवित्त । अहा उपाध्याय । एव बहु जानन्तोऽपि स्त्रियन्ते ।

4 एत्वेतु माता ।

5 कुत्र मे दारिका ।

6 एषा अज्जुका उद्याने व्यालेन दष्टा ।

माता ...1 हा हृदह्मि मंदभाआ (हा हदाखु बह्महे) ।

चेटी — 2 समस्ससदु समस्ससदु अत्ता । एसा अज्जुआ सत्थट्ठिदा ।

माता — 3 णं पइदित्था (उपसृत्य) जादे वसंदसेणे किं एद ?

गणि — वृषलवृद्धे मा स्प्राक्षीः ।

माता — 4 हृद्धि किं एद ?

चेटी — 5 अच्चारूढो सो विसवेओ ।

माता — 6 गच्छ सिग्घं, वेज्जं आणेहि ।

चेटी — 7 अत्ते तहा ।

(निष्क्रान्ता)

(ततः प्रविशति रामिलकश्चेटी च)

चेटी — 8 जेदु जेदु आवुत्तो । आवुत्तं अपेक्खंती संतवदि अज्जुआ ।

रामि —

इच्छामि तावदस्याः
  कलमधुरवचो मुखं विशालाक्ष्याः ।
मधुपव्रतोऽभिपातुं
  विकसितमिव कोमलं कमलम् ॥

---

1 हा हतास्मि मन्दभाग्या ।

2 समाश्वसितु समाश्वितु माता । एषा अज्जुका सत्त्वस्थिता ।

3 ननु प्रकृतिस्था ! जाते वसन्तसेने किमिदम् ?

4 हा धिक् किमिदम् ?

5 अत्यारूढः स विषवेगः ।

6 गच्छ शीघ्रं । वैद्यमानय ।

7 मातस्तथा ।

8 जयतु जयत्वावुत्तः । आवुत्तमप्रेक्षमाणा संतपति अज्जूका ।

(उपेत्य)

कथं मां दृष्ट्वा परावृत्तमुखी स्थिता ।

(वस्त्रान्तं गृह्णन्)

एतन्निवर्तय सुगात्रि मुखारविन्द—
मीषत्तरङ्गपरिवृत्तमिवारविन्दम् ।
प्रीणाति नाम तव वक्त्रमसर्वदृष्ट-
मल्पाल्पपतिमिव पाणिपुटेन तोयम् ॥

गणि — भोस्तामिस्र, मुच्यतां मम वस्त्रान्तः ।

रामि — भवति किमिदम् ?

चेटी — 1 जदप्पहुदि वाळेण दट्ठा तदप्पहुदि असंबद्धं मंतेदि ।

रामि — एवम् ।

व्यक्तमस्या गतं चेतस्ततः शून्ये तपस्विनी ।
शरीरेऽन्येन केनापि सत्त्वयुक्तेन धर्षिता ॥

(प्रविश्य वैद्यश्चेटी च)

चेटि — 2एदु एदु अय्यो ।

(प्रविश्य)

वैद्यः — 3 कहिं सा ?

चेटी — 4 एसा खु अज्जुआ ण दाव सत्थट्ठिदा धस्सिदा महासप्पेण खादिदा भवे ।

चेटी — 5 कहं अय्यो जाणादि ?

---

1 यदा प्रभृति व्यालेन दष्टा तदा प्रभृत्यसम्बद्धं मन्त्रयते ।

2 एत्वेत्वार्यः

3 कुत्र सा ?

4 एषा खलु अज्जुका न तावत् सत्वस्थिता धर्षिता महासर्पेण खादिता भवेत् ।

5 कथमार्यो जानाति ?

वैद्यः — 1 महंतं विआरं करेदित्ति आणेहि। मह सव्वारंभाणि दाव आरंभामि विसतंते (उपविश्य मण्डलं रचयित्वा) कुंडल कुडिलगामिणि मंडलं पविस, पविस। वासुइपुत्त चिट्ठ। चिट्ठ। शूशू। अहं च सिरावेहं करिस्सं कहिं कुठारिआ।

गणि — मूर्खवैद्य अलं परिश्रमेण।

वैद्यः — 2 पित्तं पि अत्थि अअं दे पित्तं वातं सेह्मं च णासेमि।

रामि — भोः क्रियतां यत्नः। नखल्वकृतज्ञा वयम्।

वैद्यः — 3 सुंदरगुळिअं वाळवेज्जं आणेमि।

(निष्क्रान्तः)

(ततः प्रविशति यमपुरुषः)

यम —भो भस्मि (त्वर्ि)तो यमेन।

न सा वसन्तसेनेयं क्षिप्रं तत्रैव नीयताम्।
अन्या वसन्तसेना या क्षीणायुस्तामिहाऽनय ॥

यावदस्याश्शरीरमग्निसंयोगं न स्वीकरोति तावत्सप्राणामेनां करोमि (विलोक्य) अये उत्थिता खल्वियम्। भोः! किन्नु (न) खल्वियम्।

अस्या जीवो मम करे उत्थितैषा वराङ्गना।
आश्चर्यं परमं लोके भुवि पूर्वं न दृश्यते ॥

(सर्वतोऽवलोक्य)

---

1 महान्तं विकारं करोतीति आनय। मम सर्वारम्भां स्तावदरभे विषतन्त्रे कुण्डल कुटिलगामिनि मण्डलं प्रविश प्रविश वासुकिपुत्र तिष्ठ तिष्ठ। शूशू। अहं सिरावेधं करिष्यामि। कुत्र कुठारिका।

2 पित्तमप्यस्ति। अहं ते पित्तं वातं श्लेष्मं च नाशयामि।

3 सुन्दरगुलिकं व्यालवैद्यमानयामि।

अये ! अयमत्रभवान् योगी परिव्राजकः क्रीडति । किमिदानीं करिष्ये । भवतु दृष्टम् । अस्या गणिकाया आत्मानं परिव्राजकशरीरे न्यस्य अवसिते कर्मणि यथास्थानं विनियोजयामि ।

(तथा कृत्वा)

एते विप्रशरीरेऽस्मिन् स्त्रीप्राणा विनियोजिताः ।
यथातत्वं यथाशीलं प्रायो यास्यन्ति विक्रियाम् ॥

(निष्क्रान्तः)

परि — (उत्थाय) 1 परहुदिए परहुदिए ।

शाण्डि — 2 अविहा पच्चागदप्पाणो खु भअवो । आतक्केमि दुक्खभागिणो णम्मिअंतित्ति ।

परि — 3 कहिं कहिं रामिळओ ।

रामि — भगवन्नयमस्मि ।

शाण्डि — 4 भअवं किं एदं ? कुंडिअग्गहणोइदं वामहत्थं संकवळअपूरिदंविअ मे पडिभादि ।

परि — 5 रामिळअ आळिंगेहि मं ।

शाण्डि — 6 किंसुअं आळिंगेहि ।

परि — 7 रामिळअ मत्ता खु अहं ।

---

1 परभृतिके परभृतिके ।

2 अपिहा । प्रत्यागतप्राणः खलु भगवान् । आतर्कयामि दुःखभागिनो न म्रियन्ते इति ।

3 कुत्र कुत्र रामिलकः ।

4 भगवन्किमिदम् ? कुण्डिकाग्रहणोचितः वामहस्तः शङ्खवलयपूरित इव मे प्रतिभाति नैव नैव ।

5 रामिलक आलिङ्ग माम्

6 किंशुकमालिंग ।

7 रामिलक मत्ता खल्वहम् ।

शाण्डि — 1 णहि णहि उम्मत्तो खु तुमं ।

रामि — भगवन्नाश्रमविरुद्धः खल्वयमालापः ।

परि — सुरां पिबामि ।

शाण्डि — 2विसं पिब । भोदु परिहासप्पमाणं जाणिस्सं । णेव भअवो णेव अज्जुआ । अहवा भअवदज्जुअं णाम एदं संउत्तं होदु ।

परि — 3 परहुदिए परहुदिए आळिंगेहि मं ।

चेटी — 4 अवेहि ।

माता — 5 जादे वसंदसेणे ।

परि — 6 अत्ते इयह्मि । अत्ते वंदामि ।

माता — 7 भअवं किं एदं ?

परि — 8 अत्ते पच्चवजाणासि मं । रामिळ अज्ज चिराइदं खु तुए ।

रामि — भगवन्नवश्योऽस्मि ।

शाण्डि — 9 होदु ।

---

1 नहि नहि उन्मत्तः खलु त्वम् ।

2 विष पिब । भवतु परिहासप्रमाणं ज्ञास्यामि । नैव भगवान् । नैव अज्जुका । अथवा भगवदज्जुकं नामेदं संवृत्तम् । भवतु ।

3 परभृतिके परभृतिके आलिंग माम् ।

4 अपेहि ।

5 जाते वसन्तसेने,

6 मातरियमस्मि । मातर्वन्दे ।

7 भगवन्किमिदम् ?

8 मातः प्रत्यवजानासि माम् । रामिल अद्यचिरायितं खलु त्वया ।

9 भवतु ।

(प्रविश्य)

वैद्यः —1 गळिआ अट्ठ मया गहीदा ओसधं च। जाणेखणेन जीविस्सदि मरिस्सदि वा त्ति। उदअ उदअं।

(उपगम्य)

चेटी —2 उदअं।

वैद्य. —3 गुळिअं ओघट्टआमि। अविहा ण हु अं दट्ठा। आविठ्ठा खु भवे।

गणि —मूखवैद्य, वृथावृद्ध, प्राणिनामन्तकमपि न जानीषे कतमेनेयं सर्पेण व्यापादितेति वद।

वैद्यः — 4 किं एत्थ अच्चरिअं ?

गणि — शास्त्रमस्ति।

वैद्यः — 5 अत्थि पभूदं (सत्भसहस्सं) वि।

गणि — ब्रूहि ब्रूहि वैद्यशास्त्रम्।

वैद्य — 6 सुणादु होदी।

बातिकाः पैत्तिकाश्चैव श्लै श्लै...

अविहा पुत्थअं पुत्थअं

शाण्डि —7 अहो वेज्जस्स अहिरूवदा। एक्कपदे विसुमरिदो। होदु मम वअस्सो एव्व, इदं पुत्तअं।

---

1 गुलिका अष्ट मया गृहिता औषधं च। जाने क्षणेन जीविष्यति मरिष्यति वा इति। उदकमुदकम्।

2 उदकम्।

3 गुलिकामवघट्टयामि। अपिहा न खल्वियं दष्टा। आवष्टिा खलु भवेत्।

4 किमत्राश्चर्यम् ?

5 अस्ति प्रभूतमपि (सार्धसहस्रमपि)।

6 श्रृणोतु भवती। अपिहा पुस्तकं पुस्तकम्

7 अहो वैद्यस्याभिरूपता। एकपदे विस्मृतः। भवतु। मम वयस्य एवं। इदं पुस्तकम्।

वैद्य: — 1 सुणादु होदी ।

वातिका: पैत्तिकाश्चैव श्लैष्मिकाश्च महाविषा: ।
त्रीणि सर्पा भवन्त्येते चतुर्थो नाधिगम्यते ।।

गणि — अयमपशब्द: । "त्रयः सर्पा" इति वक्तव्यम् । 'त्रीणि' नपुंसकं भवति ।

वैद्य: — 2 अविहा वैयाकरणसप्पेण खाइदा भवे ।

गणि — कियन्तो विषवेगाः ?

वैद्य — 3 विसवेगा सदं ।

गणि — न न, सप्त ते विषवेगाः । तद्यथा ।

रोमाञ्चो मुखशोषश्च वैवर्ण्यं चैव वेपथुः ।
हिक्का श्वासश्च संमोहः सप्तैता विषविक्रियाः ।।

सप्तविषवेगानतिक्रान्तोऽश्विभ्यामपि न शक्यते चिकित्सितुम् । अथवा वक्तव्यमस्ति चेद् ब्रूहि ।

वैद्य: — 4 णहु अम्माणं विसओ, णमो भअवदीए, गच्छामि दाव अहं।

(निष्क्रान्त:)

(प्रविश्य)

यम — एष भोः,

गर्भस्रवैश्च पिटकज्वरकर्णरोगै-
गुल्माधिशूलहृदयाक्षिशिरोरुगाद्यै: ।
अस्मिन्क्षणे बहुविधै: खलु विद्रवैश्च
क्षिप्रं कृता यमपुराभिमुखाश्च जीवा ।।

---

1 श्रुणोतु भवती ।

2 अविहा वैयाकरणसर्पेण खादिता भवेत् ।

3 विषवेगाः शतम् ।

4 नखल्वस्माकं विषयः । नमो भगवत्यै । गच्छामि तावदहम् ।

यावदहमपि भगवत्सन्देशमनुतिष्ठामि ।

(गणिकामुपगम्य)

भगवन्मुच्यतां वृषल्याश्शरीरम् ।

गणि — छन्दतः ।

यम — यथास्याजीवविनिमयं कृत्वा यावदहमपि स्वकार्यमनुतिष्ठामि ।

(तथा कृत्वा निष्क्रान्तः)

परि — शाण्डिल्य ! शाण्डिल्य !

1 एसो खु भअवो पथ्यवत्थिदो ।

गणि — 2 परहुदिए परहुदिए,

चेटी — 3 एसा अज्जुआ सहावेण मंतेदि ।

माता —4 जादे वसंदसेणे ।

रामि —हन्त पसन्ना ! प्रिये वसन्तसेने इतः ।

(निष्क्रान्ता गणिका, रामिलकश्चेटी सपरिवारा माता च)

शाण्डि — 5 भअवं किं एदं ?

परि — महती खलु कथा, आवासे कथयिष्यामि ।

(दिशोऽवलोक्य)

गतो दिवसः , सम्प्रति हि

---

1 एष खलु भगवान्पर्यवस्थितः।

2 परभृतिके परभृतिके,

3 एषा अज्जुका स्वभावेन मन्त्रयते ।

4 जाते वसन्तसेने,

5 भगवन्किमिदम् ?

अस्तं गतो हि दिनकृद्गगनान्तलम्बी

मूषामुखस्थ इव तप्तसुवर्णराशिः ।

यस्य प्रभाभिरनुरञ्जितमेघवृन्द-

मालक्ष्यते दहनगर्भमिवान्तरिक्षम् ॥

(निष्क्रान्तौ)

शिवमस्तु सर्वजगतां

परहितनिरता भवन्तु भूतगणाः ।

दोषाः प्रायन्तु नाशं

सर्वत्र सुखी भवतु लोकः ★॥

॥ भगवदज्जुकम् समाप्तम् ॥

★पद्यमिदमेकस्मिन्नेव पुस्तके दृष्टम् ।

— ० —